

ARABA'KO PATROIA

Martiaren seia, zapatua. An eta emen liburuak salgei ipiñi nairik, goizeko bederatzietan, bi Durango

laiño aldakorrez zeru zokoak. Mañari'n itxi dogu liburu mordoia.

Urkiola'rako aldatz-gora. Inguruak eder; bada txoririk kantari. Zugatz batzuk, saratz, keriza ta makats, loratan ez nagí. Untzillaitz, Mugarra, eskubaratz eguzki-izpitan blei blei. Bidean, gizaseme taldeak tapa-tapa gorantza zeozek eraginda; gazte batzuk be bizikletan... Goiak saka-eginda guztiak. Andoni deunak antza danez. Santutegirantza doaz goian. Guk, gasolina kutxa ondo ornidu ondoren, an beratxoagoko ornitegian, aurrera tui-artetik zear.

Egorantza jorik bizkor-bizkor, Gopégira'ko gurtz-unea. Euritsu datoz laiñoak, egun txarra beraz or inguruko koba-zulo barriak ikuskatzeko; aurrera, ba, ezker-eskuma daukaguzan erritxoak albora itxita.

Aurrez-aurre Apodaka, leenago nik, ikasle nintzala, sarri entzuniko izena, orkoa bai zan Begoña'n gure urteetako irakasle Aita irakasle karmeldarra,

Teodosio Arteza-Landaluze. Arek esan oi eban, ne-guan batez be, Gorbeiarra begira, bere Artagan azpiko karmeldar leiotik: "Malum signum in Gorbea, cuando pluit in Apodaka". Eta, izan be, itxuraz eguraldi polita zan arren, arratsalderantza ezta be, Apodaka'n eguerdira euria me-me zalarik, Gorbeia'n zaparrada ederrak bota ebazan. Bego emen gura irakaslearen oroipen ezta.

Gasteiz'era giñanean, etzan giro ona, otz eta euri. Eta EI Prado ondolik igarotean, bertan Armentia eta bertoko Zaindariaren gomuta. Nik, urteetan, 1931'tik ikusi barik neukazan bazter areik, eta pizkat ezkerretaruz Prudentzio Deunaren Santutegirako bidea artu genduan.

Lanpar zarratua zan. Inguruan ez, baiña eleizpean ba-zan jentea: Kotxea jakiñeko lerro barruan itxirik, ara gintzazan gu be euritik iges. An egozan zortzi bat zar-gaztek buru-makurka artu ginduezan, eleizako atea be edegirik. Illun samar barrua, apurka apurka argituz joan zana. Arakatu genduan naikoa zeatz, goi ta bee, altara nagusi, erdiko ta alboko.

Eleiz —barru ta inguruan iru bat bira osotu ondoren, aundiago egin zan gure ikusi ta jakin-gurea. Idatzí edo libururen bat nai genduan, barruko irudi, altara ta zerak azalduko euskuzana. Kanporatu ta an gure itauna: Liburu edo monografirik ez al da saltzen, Santutegi oneri buruzkorik? "Bai; or goian bizi da Basilika onen ardurea daroan apaiza eta berak jakingo".

Ni konturatu orduko goian zan, apaizaren langelan nire laguna. Lirururik ez ekarren, baiña bai irudiak eta paperak, Apaizak emondakoak. Baliotsuak ziran guretzat, zabalkunderako egiñiko paper luzanga bat batez be. Erderazkoa bera; euskeraztuta, onela iñoan:

"Armentia'ko San Prudentzio. Basilika. Idatziz datorrenta da, IX'garren gizaldian ba-zala Eleiz-Katedral bat, Fortunio II'gaz 1087'an desgertu zana. Gaur zutik daukagun eleizea Rodrigo Kaskante Kalagorri ta Armentia'ko Gotzain zala jasotakoa da. Amabostgarren gizaldiaren erdirantza.

"Abside edo aurre-alde bikaiña dau, erromaniku egikerazkoa. Iru leio daukaz puntu erdiko arkuaz, ar-kibolta bikotxaz eta barru ta kanpo kapitel eder-ederakaz.

"San Prudentzio'ren Irudia (XVII), Armentia'ko semea ta Tarazona'ko Gotzaiña. Basilika ontako izenduna eta Araba'ko Lurraldeetako Patroia.

"Ojiba azprietan Ebanjelarien giza-itxurak itxura askodun maitxoetan. Ondoan bateo-arria, zakar landutako ustaitxoakaz. Korintiar erretaula (XVIII); Adar deunaren irudia eta Santa Katalina, San Roke, Santa Ageda ta San Isidro'ren irudiakaz.

"Errosarioko Andra Maria'ren irudia, Ume Jesus' egaz, eta San Migel (XVI). XVII'garren mendeko erretaula.

"Pentekoste kolorez bitxitua eta Berrugete egikeraz moldatua. Zutoin bikoiztuak kapitel arruntez, mostru ta bidutziak irudituz. Kristoren Berbizkundera eta Iru Mariak. Igokundera. Iru irudi erromaniku ikonografian... Gurutzez infernura Jastea, figura zakarretan iruditua.

"Bildots-tinpanua, eleizako ate batetik ara eroana. Zati bitan eratua dago, goikoan eta erdikoan; erdikoan idazkun onek inguratzen dau bildotsa: "Mors Ego Sum, Mortis Victor; Agnus Sum, Leo; Fortis; x. Alboetan, Juan Bautista eta Isaias. Ustaiaren giltzean irakurten da: Rex Sabaoth, Magnus. Deus est et. dicitur: Agnus. Ate-gaiñeko lerroan onela irakurten: Porta, P (er) hanc Celi fit: per via; cuique Fidei. Eta beeko atalean: Aingeru bi odei gaiñez eta Krismoi Irukoitza daroela, eta erdian 8 orriko betiereko lorea. Eta euron azpian idazkun osoez au: Huius Operis Auctores Rodericus Eps".

Eleizpean be ainbat ikusgarri daukaguz edozein tokitan ez diranak; ain-bat irudi arri pitxizko, oso raruak, benetan ederrak; etzara eurak ikusiz asetzen. Guri igarri barik joan jakun ordu bete.

Leku egokia, udarako batez be; Basilika bazterrak ez-ezik, urreko etxe, bide ta inguruak be txukun eta ikusgarri, Araba'ko Patroiaren egoitzak bere dauan legez.

Ederrez aserik, beerantza artu genduan, Gometxa, Subijana, Nanklares aldera. Bidean eskumera jorik, or Lamenetar praille irakasleen komentua ta leenago baiñu-etxea ta gaur kartzelea, leen medar orain

zabal aundi. Jirabira batzuk emon doguz an inguruan zear., nik be beiñola (1939'an) egotaldi bat an erre neban beste askogaz batera.

Eta aurrera Salinas Añana'rantz. Emen egin dogu, aterpe baten, jan-izpia. Eguzkia laiño artetik kiñuka, eguraldi ederra iragarritz, eta orrelaxe egin dausku arratsalde guztian. Autopistea zearka azpitik igarota, or ainbat bide ara ta ona daroenak, eta guk aruntzago Angosto'rakoa artu dogu ezkererantz egiñik. Gero, or inguruan bidea ebagita geunkala-ta, artezean goaz urriñeraiño, or bakartadeko errietan noizik bein geratuz, aregaz eta onegaz, itz-aspertuak egiñik, ango inguruko baseritarren bizimoduak jakin nairik. Etzan jente tristea antxiñako euskaldun erriko jente xee au. Atsegin jaku an, baita gu eurai be, antza zanez.

Ibilli ta ibilli, lenengo ezkerrean ta gero eskoira, mendiari bira egiñik: etxe barri pillo izugarriaz eta bide zabal ederrez topo egin genduan; bilbotarrenak zirala esan euskuen. Udarako toki benetan osasuntsua! Aurrerago jorik, or Crucero bide kurutzea. Emen inguruan laborari ta oporretan, Bizkaiko seme ugari bizi da. Gure agurra guztiai!

Villasante'tik zear giñan Mena goitxoan. Gu andik beera etxerantz. Arratsaldeko seirak zirala-ta. Egun ederra emonik etxerantzako bidea, beti be, atsegiña izan oi da; alaxe gurea be, udabarria noiz asiko geunkan arratsalde eguzkitsuan.

Mena ibarreko beerunzkoa benetan da atzegiña: etxe zuriak ugari, mendi txiki ta aundi asko, soloak eta artaldeak, arrano ta erroiak egazka baketsu, kortexak gora ta beera, Bizkai'ko arkaitz-gaiñak aurrez aurre, ezker-eskuma. Menagarai'ra orduko muiño bedartsuan atsedena artu genduan pizkabaten; begietan geunkan Ordunte urmaela, eta gorago ta barrurago San Roke ermitea, nik gudatean babestua.

Balmaseda uri istoriz betea. Oso dotore daukagu; erditik zear agurka igarorik, laster gara Errera'n. Naizta erri ñimiñoa, jaszoz ez da ain pitiño. Azken guda-tean emantxe egon zan zati baten Eusko-Jarlaritza; baita nik be, gau bitan, emengo jauregi zarrean egin neban lo.

Emendik, Enkartzaldiko erri bipilletan zear Bilbo'ra ta Bilbotik Larra'ra.

AITA ONAINDIA